

Sepsiszentgyörgy megsemmisült műemléképületei Varga Nándor Lajos grafikáin

Az Olt mindkét partján fekvő Sepsiszentgyörgy város településtörténete az ősidőktől nyúlik vissza. A magyar nép már a X–XI. században megtelepszik ezen a helyen. Első írásos emlékünk 1332-ből származik. A település 1461-ben mezővárossá (oppidum) fejlődik, utóbb pedig kiváltságos városként emlegetik egyesek, egy 1492-ben keletkezett oklevél alapján.

A három székely szék (Sepsi-, Kézdi- és Orbai szék) egyesítése révén 1876-ban létrejött Háromszék vármegyének Sepsiszentgyörgy lett a székhelye, úgy mint a mai Kovászna megyének is. A város fejlődését mutatják a XVIII–XIX. században kialakult építészeti stílusok. Az ezeket a stílusokat tükröző épületek napjainkban már *műemlékeknek* számítanak.

Közülük jó néhány sajnálatos módon a XX. század második felében megsemmisült, vagy pedig átalakították.

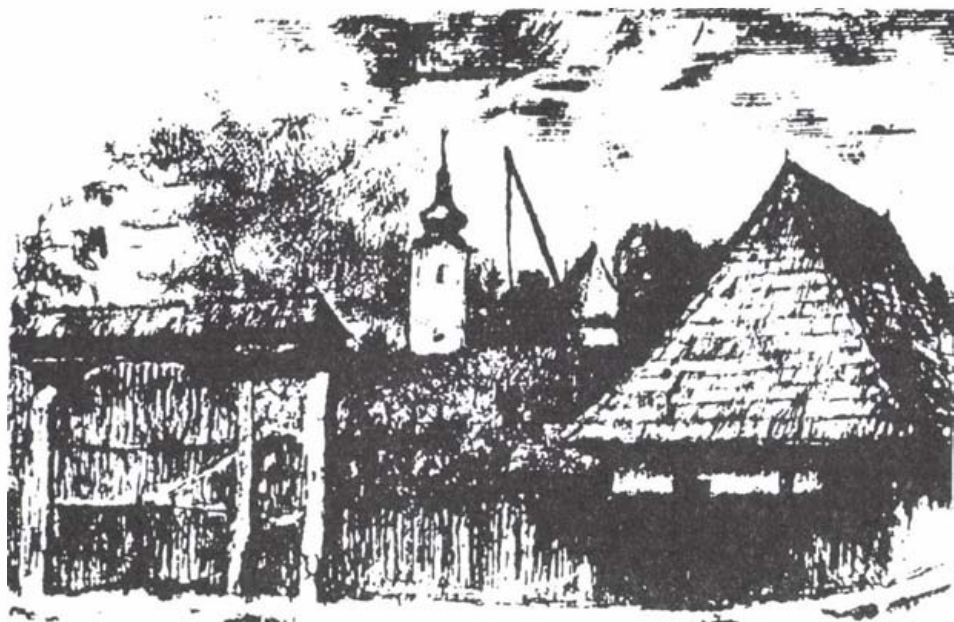
A következőkben megpróbáljuk felleltározni azokat az értékes épületeket és emlékműveket, melyek eltűnése jelentős mértékben megváltoztatta a város egykori arculatát és csupán a várost szülőhelyének tekintő neves művész, Varga Nándor Lajos (1895–1978) grafikai munkáiról ismerünk.

Sepsiszentgyörgy népi építészetének legrégebb emlékei a XVIII. század végéig nyúlnak vissza. A népi jellegű házak formáján és díszítésén érződik a történeti építészeti stílusok hatása. Így különösen a copf, valamint a klasszicista építészeti irányzat, amely nagymértékben befolyásolta a népi építőket. A copf stílus hatására füzéres homlokzati díszek terjednek el. A klasszicista építészeti elemek felismerhetők az oszlopos tornácokon és az ablakkeret díszeken. A népi építészet egyik sajátosság eleme lehetett a hajdani Sepsiszentgyörgyön a nagyszámú, régi galambdúcós székely kapu. A fennmaradt népi építészet azt mutatja, hogy az ősi, fából készült két- vagy háromszatú ház volt a szokásos építkezési forma. Inkább csak a módosabbak építkeztek kőből. Ezek a faházak többnyire nyitott tornácok (azaz fedetlenek), csak egy részüik ereszes.

Városunk fennmaradt legrégebb egyházi épületegyüttese a Vártemplom és az azt körülvevő erődítményrendszer. A templomot körülvevő belső várfal a XV., a *külső várfal* pedig a XVI. században épült. Az 1658-as és 1661-es török és tatárdúlások megrongálták a várfalakat. Az 1802-

Az empire díszítésű Bálház

*Bíró Gergely székelykapus lakóháza az Eregé utcában (1980-as években lebontva)
– háttérben a Vártemplom*

es földrengés következtében elpusztult külső várfalat később sem építették újra. Ugyancsak a földrengés okozta a templomhajó gótikus boltozatának beszakadását.

Az 1812 és 1816 között, klasszicista stílusban épült *Bálház*, ahol 1851-ig színi előadásokat is tartottak, s a város egyik impozáns épületének számított. 1963-ban lebontották és helyébe a Szaktanács székházát építették. A Bálház közelében volt a *Daczó kúria*, amelynek az egyik szárnyában kapott helyet az egykori női ipariskola és rövid ideig a tanítóképző. A kúria lebontására a század harmincas éveiben került sor.

Az Olt utcában állt *Kiss János* harangöntő, Gábor Áron egyik ágyúöntő műhelyének is helyet adó *háza*, amelyet az 1970-es években bontottak le.

Az Eregé utcában helyezkedett el a székely népi építészet egyik értékes példánya, *Bíró Gergely lakóháza*, amelyet az 1980-as években bontottak le. A ház udvarának bejáratát galambdű-

Népi ikerlakás a Puskás Tivadar utcában

cos székely kapu díszítette. Ugyancsak az Ereg utcában egy másik, *empire stílusú*, füzérdíszes lakóház került lebontásra az 1970-es évek táján.

A Puskás Tivadar utcában egy *ikerlakóház* állt, ami szintén már a múlté.

Városunk kiemelkedő személyiségének, *Gyárfás Jenő* festőművésznek *szülőháza* a Csíki utcában állt. Ezt az épületet 1774-ben építették. Lebontására 1985-ben került sor.

A Szemerján 1823-ban, a Budai Nagy Antal utcában épült *Vajna kúria székely kapuja* jelenleg a Székely Nemzeti Múzeum udvarán található.

A város régi, ipari épületei közül többet is lebontottak. A *Textilgyár régi épülete*, a jellegzetes gyárkéménnyel századunk második felében került lebontásra.

Így tűnt el a népi építkezés számos emléke is, amelyek különböző építészeti stílusokat képviseltek. Mind a középkori városmagban (a Vártemplom környéke), mind pedig az évszázadokig különálló régi Szemerja falu jelleggel bírt.

Empire díszítésű lakóház az Ereg utca elején (lebontva az 1970-es években)

Szemerján, a József Attila utca jobb oldalán, egy falusi ház falában, két becsapódott ágyúgolyó az 1849. július 23-i ütközet emlékét őrizte. A házat századunk második felében bontották le.

Hányatott sorsa volt az 1848–1849-es szabadságharc sepsiszentgyörgyi emlékművének. Az 1849. július 5-én lezajlott eprestetői-csata majd félezer elesett hősnének emlékére állított Gyertyánffy-emlékművet (Gyertyánffy Ferenc százados volt a parancsnok) 1960 táján lebontották a kaszárnya belterületén. Hasonmását a csata 150. évfordulójának napján avatták fel az állomási iskola előterében.

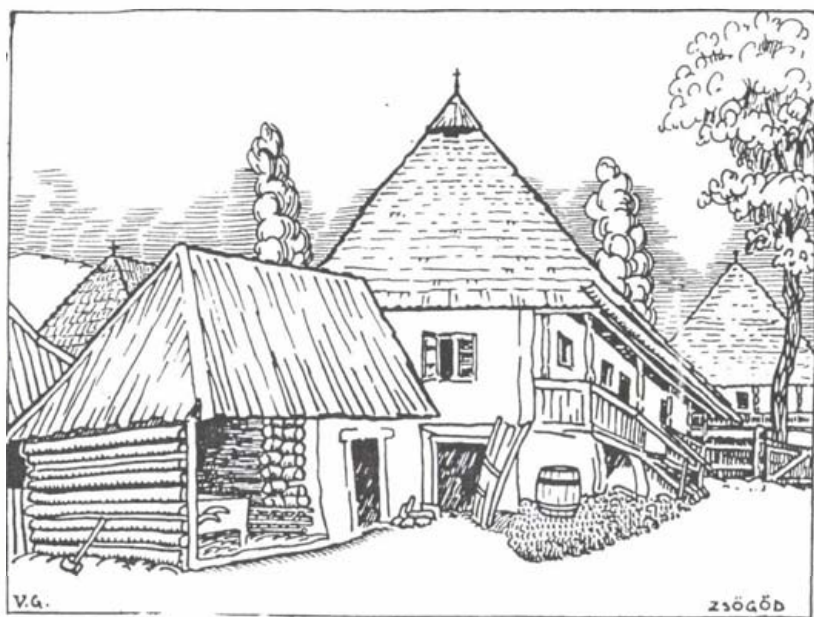
A város központi parkjában 1874-ben emelt 1848–1849-es emlékművet 1934 táján teljesen lebontották, 1941-ben helyreállították, 1944 végén kőoroszlánjait megconszokították, majd az 1970-es évek elején sikerült elhelyezni az újonnan elkészült oroszlánoszobrokat. (A súlyosan sérült eredeti szobrok a Székely Nemzeti Múzeum kertjében láthatók.)

Befejezésképpen megállapíthatjuk, hogy ezen épületek hiánya nagy űrt hagyott Sepsiszentgyörgy városképén. A szocializmus éveinek tömbház építő lakáspolitikája a városok egyéniségét megszüntette, uniformizálta. A további bontások, átalakítások elkerülése végett elsősorban a meglévő műemlék és műemlék jellegű épületeket kellene ismertté tenni a nagyközönség számára. Ha ezeket városunk lakossága és vezetősége, valamint a municipium építészetiért felelős személyek sajátjuknak tekintik és ragaszkodni fognak hozzájuk, elkerülhető lesz ezek lebontása. Természetesen a műemlék épületeket és emlékműveket restaurálni, karbantartani kell, hogy városunk jövőbeli nemzedéke büszkén mondhassa: *Ezek a mi múltunk emlékei!*

Ez a hiányok térképe, amit összeállítottunk, emlékeztetőül megmarad nekünk és az eljövendő nemzedéknek tanulsággul, hogy miként nem szabad eljárni egy város műemlékeinek megőrzésében. A mellékelt képek bemutatják az egykori házak stílusát és a város régi hangulatát. Ezzel szeretnénk megóvni a feledésbe merüléstől a már nem létező építészeti emlékeket.

Czompó Csaba

Irodalom: Binder Pál–Cserey Zoltán: Sepsiszentgyörgy története, Háromszék napilap „Településeink” sorozata 27–28–29., 1991.; Gyöngyössi János–Kerny Teréz–Sarudi Sebestyén József: Székelyföldi vártemplomok, 1996.; Orbán Balázs: A Székelyföld leírása III. kötet, Pest, 1869.; Székely Zoltán–Varga Nándor Lajos: Építészeti műemlékek Sepsiszentgyörgyön, 1969. (Új kiadása: 1995.); Lista monumentelor istorice al jud. Covasna, 1996.

Vámszer Géza rajza